

SVEVREMENOST PORUKE IVANA GUNDULIĆA

Ivan Gundulić, najveći dubrovački pjesnik, jedan je od medaša i temelja cjelokupne hrvatske književnosti. Bijaše Gundulić jedinstven pjesnik kršćanske, katoličke vjernosti, nacionalne i »slovinke« čeznje za oslobođenjem i velik uznositelj slobode. Teško je, i prije i poslije njega, naći primjera koji bi toliko upečatljivo obilježio hrvatsku književnost u svom vremenu, odredio njezine razvojne tokove i zacrtao njezinu budućnost. Gundulićeva vizija i osjećaj svijeta, lišeni petrarkističkoga individualizma, idealno korespondiraju sa svijetom drugoga velikana hrvatske književnosti, s prethodnikom mu Markom Marulićem, ocem hrvatske literature. I jedan i drugi pjesnik, i Marulić i Gundulić, prema svojoj se širini i značenju mogu usporediti s pojedinim velikim pjesnicima u drugim književnostima: s Danteom u talijanskoj (nije slučajno da će u jeku hrvatskoga narodnog preporoda Dimitrije Demetar Gundulića prozvati našim Danteom), Shakespeareom u engleskoj ili Cervantesom u španjolskoj književnosti. I Marulić i Gundulić podloga su cjelokupnome razvoju hrvatske književnosti, pojave sličnih obilježja i razmjera. Ilirci će dva stoljeća poslije smrti tvorca *Suzá, Dubravke* i *Osmana* upravo u Gunduliću spoznati vlastite ideale, oni će zaravo i otkriti Gundulića i istaknuti ga kao zaštitni znak svojih težnji, svojih zahtjeva i svojega programa narodnog preporoda. To u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti* vrlo razložno objašnjava Ivo Frangeš: »Etički, Gundulićev je osjećaj barokne pravde i 'suda općenoga' odgovarao povijesnim potrebama ilirizma; pjevao je o neizbježnoj propasti turske tiranije; a moglo se to primijeniti i na Austriju.« Slava, dakle, koju je Ivan Gundulić stekao za svojega života, kao nijedan naš književnik bez trunke osporavanja svojih suvremenika, i kritike i politike, slava je koja je dva stoljeća poslije njegove smrti opet zabljesnula u svoj svojoj raskoši; slava, koju su reafirmirali ilirci, ali i slava koja tijekom našega sumornog stoljeća zabljesne tek pri kakvoj svečanoj prigodi, primjerice, pri podignuću njegova spomenika u Dubrovniku 1893, pri proslavi godine 1938. 300. obljetnice od njegove smrti. Jer, budimo realni, u drugim prilikama naš Dživo sveden je, u čitalačkom smislu, na stotinjak profesionalnih proučavatelja literature, dok je tek u odlomcima i istršcima prisutan u tzv. školskoj, obveznoj lektiri. Gundulića su, dakle, oživjeli ilirci pa nikako ne može začuditi da će naš pjesnik svojega najboljeg sljedbenika dobiti u Ivanu Mažuraniću, ne samo kao pjesniku koji je dopunio njegov nedovršeni spjev *Osman* i dopisao XIV. i XV. pjevanje nego i kao autoru drugoga velikoga hrvatskoga slobodarskoga spjeva *Smrt Smail-age Čengijića*.

Ivan Gundulić, zvani Mačica, potječe od stare plemićke loze dubrovačke; proživio je svoj vijek kao poštovan i cijenjen dubrovački plemić. Rođen je 8. siječnja 1589. Kad je napunio tri godine, otac se, zbog dosada nepoznatih nam razloga, odreče očinske vlasti nad sinom, predavši ga trojici skrbnika, koji se, uz upravljanje nekretninama, pobrinuše i za odgoj maloga Dživa. Odgoj pak pjesnikov odrediše Kamilo Camilli, talijanski pjesnik, nastavljajući Tassova *Oslobodenog Jeruzalema*, Petar Palikuća, prevodilac *Života Karla Borromea*, a, osim toga, »za pjesnikova života boravili su u Dubrovniku i Bartol Kašić i Jakov Mikalja, gdje su — s punom sviješću o jeziku — prikupljali jezično blago i razmišljali o izgradnji i normiranju jedinstvenog hrvatskog književnog jezika.«¹ Međutim, treba reći da Gundulić nije bio đak isusovačke redovite škole; njegov odgoj i njegovo obrazovanje zadani su općim duhom vremena pa ih valja lučiti od njegova pjesničkog talenta. Inače, Gundulićev život ni po čemu ne odskaje, uz njegov curriculum vitae nije vezan nijedan događaj koji bi, za razliku od burnog života nešto kasnijeg mu suvremenika Dživa Bunića Vučića, izazvao posebnu pažnju; naš pjesnik čak i nije napuštao grada, isključujući se kratka razdoblja dok je obnašao funkciju kneza u Konavlima. Bio je, dakle, svezan zidinama dubrovačkim, a ipak, kao da je imao cijeli svijet na dlanu, kao da se prošetao svim tadašnjim europskim prijestolnicama: Bečom ili Varšavom, Carigradom ili Rimom, Pragom ili Parizom. Imao je tri sina: Frana, koji postade carski general i bijaše jedan od izaslanika Carstva u daleku Moskvu, o čemu ostade u rukopisu njegov dnevnik *Viaggio fatto del 1655 in 1656 in Moscovia*; Šiška, koji je obnašao, upravo kao i treći sin Mato, u nekoliko navrata funkciju dubrovačkog kneza, a imao je i dvije kćeri. Ono, dakle, što Dživu Frana Gundulića nije uspjelo jer ne doživi pedesetu godinu starosti — da postane knez Dubrovačke Republike — uvelike pođe za rukom njegovim sinovima. Mimoišla ga je, dakle, fortuna vlasti, koja je u odori kneza Republike ionako bila puka fikcija, jer u mjesec dana, koliko je mandat kneza trajao, knez je zapravo bio zatočenik svojega dvora. Ivan Gundulić umro je per mancaza di respiro 10. prosinca 1638. i pokopan je u crkvi Male braće u Dubrovniku. Tako je, uz pomoć oporuke majke njegove Džive, iz kojeg jasno proizlazi da se Gundulić u toj crkvi pokapaju, a, osim toga, o tome izravno govore *Knjiga mrtvih* koja se čuva u Arhivu Male braće i dokumenti iz Historijskog arhiva u Dubrovniku, konačno riješeno pitanje dvaju Gundulićevih grobova.

Književno djelovanje

Gundulić je, kako sam ističe u posveti *Pjesni pokornih kralja Davida*, napisao u mlađoj dobi (književni povjesnici pretpostavljaju) velik broj »složenja« — *Galatea, Dijana, Armida, Posvetilite ljuveno, Prozerpina ugrabljena, Čerera, Kleopatra, Arijadna, Adon i Koraljka od Šira* — ja mačno su se u Dubrovniku prikazivali »s velicijem slavam«. Samo je *Arijadna* tiskana istom 1633. godine, a uz nju, sačuvaše se još *Prozerpina ugrabljena* i u dijelovima *Dijana* i *Armida*. Za ta dramska djela književna povijest smatra da su mahom prijevodi ili preradbe djela poznatih tadašnjih talijanskih pisaca. Riječ je o reprezentativnom žanru zapadno-

¹ D. FALIŠEVAC, »Ivan Gundulić«, u *Hrvatska knjiga u evropskom kontekstu*, Zagreb 1978, str. 259.

evropske barokne književnosti, o melodrami. Sama činjenica da Gundulić poseže za tom književnom vrstom svjedoči da hrvatska književnost, prema riječima Dunje Falševac, »ne slijedi sa zakašnjenjem književna ostvarenja i poetičke zasade baroka, nego aktivno i ravnopravno sudjeluje u književnom stvaralaštvu, koje u tom razdoblju još uvijek nekim svojim osobinama pripada općevropskom zajedništvu.«²

Dramskoj vrsti pripada i pastirska igra *Dubravka*, koja se, prema raspoloživim podacima, prikazivala u Dubrovniku 1628. godine. Prvo njezino izdanje pojavljuje se u Dubrovniku tek 1837, a svoju čuvenu noviju izvedbu doživljava 1888, otkada se redovito pojavljuje svake godine u HNK u Zagrebu kao svečana predstava prigodom narodnih blagdana. Pišući o izvedbi *Dubravke* u nadbiskupskim gajevima godine 1913, Matoš, među ostalim, zamjećuje: »U stvari je taj pokladni pastore satira na dubrovačke prilike i ispovijest renesansnog, poganskog i republikanskog Gundulića, koji je kao i svi ondašnji velikani patio od antinomije poganske i kršćanske misli posuvši kao cijela Renesansa pod starost pokajničku glavu pepelom. Kao kakav Tito Livije ili Tacit tvrdi veliki Dživo da ni sloboda ne spasava društva daje li maha pokvarenosti i zlim običajima. Dubrava — šuma — priroda — mu je kolijevka pretkršćanskog, satirskog Dubrovnika, tamno osjećanje njegovog poganskog i helenkog porijekla, kad su dubrovačko brdo još šumom zelenilo, satirskim siringama odjekivalo i kad su mljetski psići bili — kao danas škotski i bolonjski — mezimci heterskog atenskog krila. (...) Maksimirsko granje nije više prazno. Naša Talija mu pokloni dubrovačke slobodne poetičke trofeje. Naše lugove obilazi Satir Gundulićev i Reljkovićev, sijac morala, rada, ljepote i slobode. Naše kazalište vrati našoj šumi, prirodi hrvatskoj drevnu pouku koju od nje prima naša poezija. U slobodni hrvatski zrak poletješe iz stare naše renesanske poezije dva goluba i spasiše se u slobodnu šumu kao na arku Noemovu. I oni se ne nadahu slobodi, ali je ipak dobiše. 'Pitaj pretke i oni će ti pokazati pravi put' — savjetuje Klement VIII. Među glavnim našim putovodama predačkim je taj naš Pjesnik Slobode, a blagi ljetni vjetrići razniješe širom Hrvatske Dubrave tužne, vremenom posvećene riječi: 'Tijem teško nam svime, i lele vrh svega/Pod jarmom teškime gospodstva tuđega/A blago svijem vami, ki ončas s poroda/Slobodni i sami sebi ste gospoda.«³

Najveći Gundulićev rad zacijelo je veliki *Osman*; Gundulić ga nije dospio dovršiti i do izdanja Ambroza Markovića iz 1826. sačuvao se u brojnim prijepisima. Drži se da se do naših dana sačuvalo više od dvije stotine prijepisa, rasutih po arhivima i knjižnicama svijeta. Moglo bi se mnogo govoriti o Gundulićevu velespjevu; u ovoj prilici dostaje mi poduprijeti se razmišljanjima jednoga od trenutno najboljih poznavalaca *Osmana*, Dunje Falševac: »Gundulićev *Osman* nosi novu viziju čovjeka i svijeta, viziju u kojoj se mogu nazrijeti počeci razdvajanja i sukoba između čovjeka i svijeta na prijelazu iz renesanse k romantičkoj slici svijeta. Povijesni realitet ulazi u ep kao njegova građa, kao njegova tema, ali i njegovo značenje, njegov smisao: jer osnovna i glavna ideja epa, programatski izražena u stihovima o 'kolu od sreće', osnovni i dominantni

² Nav. dj., str. 261.

³ A. G. MATOŠ, »Dubravka«, u: *Sabrana djela A. G. Matoša*, Zagreb 1973, sv. X, str. 228, 229.

kohezioni element spjeva, sintetizirajuća odrednica epa je upravo povijesno zbivanje, ideja povijesti kao promjene u vremenu, kao mijene svega, povijest kao događanje podređeno zakonima nespoznatljivim čovjeku. Jedina konstanta svega povijesnog zbivanja je njegova stalna promjenljivost. Na taj način vrijeme postaje temeljna odrednica pjesničke emocionalnosti, a sam ep je ep o vremenu, odnosno doživljaj vremena u povijesti i kroz povijest osnovna je doživljajna središnjica, inspiracijski centar epa. Toj dominantnoj temi podređena je tema religioznog ('Bez pomoći višnje s nebi/svijeta je stavnos svijem bjeguća') tako što je usstrukturirana u ep kao element suprotstavljen ideji povijesnog događaja. (...) Osman kao junak epa upravo je antijunak, i to ne zato što ne bi bio junak, nego zato što živi u vremenu koje mu ne dopušta da bude junak, u vremenu koje je negiralo — kako sam Osman u dugom monologu tvrdi — sve vrijednosti starih zlatnih vremena. On je dvonožna ideja, oličenje ideje tragičnog čovjekova položaja u svijetu. Međutim, ta činjenica može se interpretirati kao tipičan minus postupak: to što mu nedostaje epske djelotvornosti rezultat je baroknog nazora o svijetu u kojem čovjek nema više nikakva udjela.⁴

Iznesimo, napokon, našu interpretaciju, dakako jednu od mogućih, Gundulićeva pjesničkog svijeta i Gundulićeva djela.

Gundulić je svoj pjesnički svijet oblikovao na temeljima dotadašnje tradicije hrvatske književnosti, na pojačanoj svijesti o njezinim kršćanskim korijenima i okatoličenoj misli kršćanske obnove; osim toga, uspio je odoljeti i odhrvati se napastima sećentističkih i marinističkih egzibicija i posezati za čistotom usmene književnosti, bugarštica i narodne pjesme. Bijaše pjesnikom aktualiteta; zanimala su ga ne samo egzistencijalna pitanja čovjeka pojedinca i njegova sudbina nego i sudbina Grada, aktualni politički trenutak, koliko Grada, koliko hrvatskoga naroda, toliko i širi, evropski okviri. Odustavši od neangažirane lirske, petrarkističke poezije, odustavši također od svojih melodrama-tragikomedija i pastoralno-mitolojskih drama, Gundulić postaje angažirani pjesnik i interpretator života pojedinca, naroda i svijeta, privržen pologu tradicije i temeljnim kršćanskim vrijednostima, u skladu s kršćanskim preporodnim nastojanjima i životvornom snagom obnovljenog katolicizma posttridentske Crkve.

Gundulić se pojavljuje u samom sutonu humanizma i renesanse; pogansku bezbrižnost te velike epohe, koja je u središte svijeta postavila čovjeka prometejske veličine i snage, zamjenjuje duboka melankolija; poljuljanu sigurnost i veličinu zamijenit će krhkost, lomljivost i fragilnost izgubljene i »razmetne« jedinke: melankolična i tugaljiva relativnost i repetitivnost »di doman non c'e certezza.« Lorenza Medicia otvara vrata novoj epohi i novoj književnosti; osnovna antiteza novog doba ogleda se u spoznaji vremenitog i vječnog, prolaznog i stalnog, konačnog i apsolutnog. Gundulić, dakako, polazeći od svojega osobnog vjerovanja i duboko proživljenog katolicizma, rješava temeljnu opreku između čovjeka i svijeta u okvirima *interpretatio christiana*: dakle, na temeljima pologa vjere i kršćanske filozofske misli, s jedne, te posve praktičnih smjernica djelovanja Crkve, s druge strane. Zahtjevi novog vremena potpuno nađuše odgovore u Gundulićevu pjesničkome djelu, njegovu

⁴ D. FALISEVAC, *nav. dj.*, str. 273.

pjesničkome i književničkome opredjeljenju. Gundulićeva pozicija *Krstjanina spjevaoca* paradigamska je pozicija tadašnjeg katoličkog intelektualca; književnost pak do koje mu je stalo i uz koju pristaje zaočupljena je vitalnim funkcioniranjem čovjeka i svijeta.

U određivanju i oblikovanju Gundulićeva svjetonazora u velikoj je mjeri sudjelovao drugi veliki Dubrovčanin, čiju je kuću mladi Dživo najvjerojatnije posjećivao i čije je knjige jamačno vrlo temeljito upoznao. Riječ je o Nikoli Gučetiću (1549—1610), filozofu samouku (senza precettore), autoru ne samo *Dijaloga o Ljubavi i Ljepoti* (Dialog d'Amore, Dialogo della Bellezza, Venecija 1581), nego i *Dijalogá o pokajanju* (Discorsi della penitenza sopra i sette salmi di Davide, Venecija 1589), knjige koja se pojavljuje u godini Gundulićeva rođenja, a posvećena je papi Sikstu V. Ako se Gučetićevi *Dijalozi o Ljubavi i Ljepoti* temelje na estetskim koncepcijama neoplatonizma, njegova raspravljanja i tumačenja pokorničkih psalama, koji u Gundulićevo vrijeme postadoše organskim dijelom preduskrsne liturgije, oslanjaju se na teologijske postavke i crkveni nauk u pitanjima pokore i pokajanja. Određujući Gundulića prema filozofiji cinquecenta, Franjo Jelašić ukratko sažimlje osnovne misli neoplatonizma: »Sav je svijet oduhovljen tim načinom, što Logos (Riječ), koji izlazi od Boga, a koji je ono vrhovno 'jedno', prožima i oblikuje svu materiju. To čini tako, što prelazi na tvar, daje joj život i od nje se opet vraća onome 'jednomu'. A sve to biva s pomoću svjetla, koje je bitni, središnji dio Boga; Bog je zapravo svjetlo; on djeluje i živi u svim stvarima, te svojim svjetlom obuhvaća kao izvanjskim plaštem i sav svijet. To je svjetlo svjetska duša, koja se rasipa na sve strane, te stvara i uređuje cijeli kozmos. Po tome se svjetlu u svakom dijelu svijeta, kao mikrokozmu očituje svebiće kao makrokozam. Ono oduhovljuje svijet, i daje mu određeni oblik. To svjetlo izišavši od Boga i prešavši na materiju, odrazuje se od nje opet u Boga. To je 'objavljenje Božje' po kojemu su Bog i svijet jedno isto. Sav svijet i život samo su odsjevi onoga 'jednog', koj se po tom objavljenju i oduhovljenju stvari očituje kao božansko. Prema tome, stvorovi, koji su postali emancijom apsolutnoga duha, budući da su dio njega, nalaze se istodobno u njemu: Bog je dakle u svemu i sve je u Bogu; svijet je pun Boga.«⁵

Adekvatne tim mislima pronalazimo u Gundulićevoj uzvišenoj pjesmi »Od veličanstva Božijeh«, u kojoj pjesnik ispovijeda kršćansku filozofsku viziju cijelog kozmosa, prirode, ljepote i ljubavi, bit čovjekovu: »Bog je jedan, uzrok svemu, no sâm bez uzroka: on je početak bez početka, on je ljubav, znanje, on je oganj, 'koi duh uzdarži'; on je dobro, koje se rasipa i dijeli svemu: 'neizmierno u sve sebe razmeće'. Bog je ljubav, koja sve hrani, on je svjetlost ('drugu svjetlos, izvan samo sebe istoga, neima u sebi'); Bog je sunce, 'duh vazda užeženi' koji 'zemlju u nebu obratja', njegova je ljepota 'svjetlos svih liepostih'; tako on 'sebe sam uživa', on je 'i ljubovnik i ljubljeni'«⁶, piše Jelašić. U Bogu je »pokoju vjekoviti«, otajstvo vjere »Božji dar je«, vjerom čovjek može spoznati ono što je razumu i ljudskoj logici neshvatljivo.

⁵ F. JELAŠIĆ, »Gundulić prema filozofiji cinquecenta«, u *Gundulićev zbornik*, Zagreb 1938, str. 69.

⁶ *Nav. dj.*, str. 70.

Ništa nije prirodnije od toga da se prva tiskana Gundulićeva knjiga sastoji od sedam prepjeva pokorničkih psalama kralja Davida i da se zaključuje s pjesmom »Od veličanstva Božijeh«, pjesmom vrlo bitnom za cjelokupnu Gundulićevu poetiku. *Pjesni pokorne kralja Davida* tiskane u Rimu godine 1621. predstavljaju, dakle, Gundulićev tiskani pjesnički početak, prirodno se uzglobljuju u dugu i bogatu tradiciju hrvatske psalmodije. Pa ipak, psalmi nisu prvo Gundulićevo književno djelo. Ova mala knjižica sadrži i vrlo značajnu »Posvetu Maru Buniću«, u kojoj naš »rex illyrici carminis« (kralj ilirskog pjesništva), kako ga nazvaše njegovi suvremenici, odriče važnost i vrijednost svojim mladenačkim tekstovima koje vrlo pažljivo poimence navodi; njegovih deset spomenutih drama pripadaju porodu od tmine. »I ako su druzi razlika složenija moja: Galateu, Dijanu, Armidu, Posvetilište ljuveno, Prozerpinu ugrabljenu, Čereru, Kleopatru, Arijadnu, Adona, Koraljku od Šira s mnozijem i bezbrojnijem pjesnima taštijem i ispraznijem na očitijih mjestijeh s velicijem slavam prikaživali, — ja, sve stvari tašte za tašte držeći, vjerujući i da je početak od pravoga znanja strah Božji, Pjesni pokorne svijetu prikažujem. I to ne bez razborita spoznanja da, ako Virdžilijo, poganin čovjek, zasve da izvrstan spevalac ovu istinu potvrdi:

'Ab Iove principium Musae; Iovis omnia plena,
ille colit terra, illi mea carmina curae'

— ja, krstajnin spjevalac ki pravoga Boga poznam, vjerujem i izpovijedam, od koga, po komu i u komu sva dobra izlaze, sve milosti rastu, bitje se prima, život uzdrži, zdravje umnaža, spasenje stječe i dobiva, vele dostojnije imam početi s pjesni svetijeh i božanstvenijeh, kakve su ove Pokorne, koje skrušena grešnika priko valovita mora do smučena i smetena svijeta mogu susim i krepcim stupajom od vjere, topeći ohologa Farauna od grijeha, privesti i dovesti u zemlju od obećanja od slave vječne, gdi vrh duša pravednijeh daždi obilno slatka mana od milosti božanstvene.⁷ U sredini svojega životnog puta Gundulić, dakle, izlazi na svjetlost kao krstjanin spjevalac, napušta »smučeno more« i svoj »porod od tmine«, svoje melodrame, držeći ih za tašte i, priznajući se grešnikom, poseže za Davidovim pokorničkim psalmima; initium sapientiae — timor Dei, početak mudrosti strah je Božji, jedna je od osnovnih misli Gundulićeva vremena, misao koja neposredno potiče pjesnički angažman. U tom angažmanu mnogi, nažalost, površno zamjećuju tek moralističku pozadinu i namjere, didaktičnost i puko ispovijedanje vjerskih istina, ne shvaćajući da je zaoštrenu krizu egzistencije, krizu ukupnih vrijednosti i krizu svijeta krstjanin spjevalac nastojao riješiti i nadvladati iz okrilja svoje religioznosti. Istina, ma koliko ta religioznost bila eksplicitna, kako je to vidljivo iz Gundulićeve *Posvete*, ma koliko nas to upućivalo na pjesnikovu sigurnost i zaštićenost, ona u isti mah svjedoči i o osjećaju egzistencijalne ugroženosti, o tjeskobi kao posljedici spoznaja o prolaznosti i nesavršenosti ljudskog bića; odatle upravo i proizlazi velika aktualnost Gundulićeva pjevanja i baroknoga svijeta uopće; suvremenost i sjevremenost, ako se hoće, Gundulićeva upravo su uočljive u onome dijelu njegova pjesništva u kojemu su izražene relativnost eg-

⁷ I. GUNDULIĆ, »Mnogo svitlomu gospodinu Maru Mara Bunića, vlastelinu dubrovačkomu« (*Pjesni pokorne kralja Davida*, 1621), u: *Zbornik proze XVI. i XVII. stoljeća*, Zagreb 1972, PSHK, sv. XI, str. 89, 90.

zistencije i skepsa, s jedne strane, toliko karakteristične za senzibilitet, pa i poziciju današnjeg čovjeka, a s druge pak, velika žeđa za oduhovljenjem, smirenjem i opuštanjem u Kristovu i Očevu zagrljaju. Gundulić je, dakle, svojim tiskanim prvijencem posve odredio svoju poetiku, oslonjen na Gučetićeve *Dijalog o Ljubavi i Ljepoti* i *Razgovore o pokajanju* te tradirani polog vjere i svjedočenja tadašnje Crkve.

Već sljedeće, 1622, godine objavljena je u Mlecima Gundulićeva religiozna poema *Suze sina razmetnoga*, osvjedočenje o Gundulićevoj dubokoj religioznosti, pravi vrhunac hrvatskoga književnog baroka. U toj poemi naš pjesnik je doista postigao punu mjeru svoje umjetnosti, koristeći se, s jedne strane, tipičnim, konvencionalnim žanrovskim baroknim odrednicama, a, s druge pak, ugrađivši u njihove okvire vlastiti doživljaj problema čovjekove egzistencije, problem odnosa između čovjeka i Boga, osobito tragičan osjećaj prolaznosti i posvemašnjeg besmisla. *Suze sina razmetnoga* obrađuju biblijsku, novozavjetnu parabolu iz Lukina Evandelja o grešnom, zabludjelom i razmetnom sinu. Prema svojoj su strukturi građene kao i drugi, poznati talijanski barokni plačevi, da bi neizbježno podsjetile i na Danteovu *Božansku komediju* i njezinu trodjelnost: Pakao, Čistilite i Raj. *Suze*, podijeljene u tri plača (Sagrješenje, Spoznanje i Skrušenje), slijede put čovjekova pročišćenja od spoznaje vlastite grešnosti i ograničenosti, trenutnosti i konačnosti do prihvaćanja Božje milosti i predanja Božjem zagrljaju. Do Ivana Gundulića nitko nije s toliko preciznosti i razornosti razotkrio svijest o nestalnosti i prolaznosti, nitko do našega pjesnika nije tako opisao nemoć vremenitog ljudskog i horror vacui koji razjeda čovjekovu duševnost i duhovnost. Stoga, ako se otkloni perspektiva iskupljenja, lišena pouzdanja u životni smisao po Kristu u Bogu Ocu, Gundulićeve bi *Suze* po svojoj sadržajnoj osnovici mogle funkcionirati kao posve moderan spjev. Moderan pjesnik, naime, vrlo dobro poznaje muku prvih dvaju plačeva, poznaje, dakle, sagrješenje i spoznanje; rijetki su moderni pjesnici koji svjedoče i o svome skrušenju. Gundulić, krstjanin spevalac, razrješava osnovnu opreku između prolaznosti i vječnosti, života i smrti, konačnosti i apsolutnog u onozemaljskom, ugrađujući svako pojedinačno iskustvo u prostor eshatona. Proces ljudskog pročišćenja otvoren je, dakle, perspektivi raja, Kraljevstvu nebeskom, sjedinjenju Boga i čovjeka, punini transcencijacije. Ljudska pozicija uvijek je pozicija svijesti o grešnosti, uvijek je pozicija skrušenosti i kajanja, stalna metanoja i poziv na obraćenje. Pavlovim riječima dale bi se Gundulićeve *Suze* sažeti u jednu rečenicu: »Težnja tijela jest smrt, a težnja Duha život i mir.« Pokušajmo evanđeosku priču o ocu i sinu, koju Gundulić izlaže u svojoj poemi, osluhnuti zajedno s 8. glavom Pavlove Poslanice Rimljanima: ono što u Gundulića iznenaduje — čitamo li pažljivije njegove *Suze* i imamo li pred očima cijelu 8. glavu u kojoj Pavao izlaže kršćaninov položaj pred Bogom, u Duhu po Kristu — neposredno je obraćanje Bogu toplim »čaćko«; u središtu tog dijela Poslanice drhti riječ Abba, ne samo kao liturgijski kliktaj (u Duhu vičemo) nego kao najkraći izraz onoga što je »čovjek u Kristu« tj. kršćanin pred Bogom. Abba pripada tipičnim arameizmima Novoga zavjeta, koji nam daju doživljaj Isusova govora. Vrlo je značajno da je to krik ranjenog Isusa u Getsemanskom vrtu i to baš — i samo — u Markovu Evađelju, koga suvremeni bibličari smatraju najbližim događajima:

»Govorio je: 'Abba, Oče! Sve je tebi moguće. Otkloni ovaj kalež od mene! Ali ne kako ja hoću, nego kako ti hoćeš!« Arameizmima — osobito riječju, vokativom Abba — bavio se njemački protestantski bibličar Joachim Jeremias. On smatra da se odrasli Izraelac nikada ne bi usudio tako nazvati Boga Oca. Najviše bi mogao reći »Abi« ili »Abinu« tj. Oče moj, Oče naš. Abba se, misli Jeremias, u Isusovo vrijeme čuo samo u djetinjem tepanju. Dakle, kao tata, ili, još bolje, tatice. Kad zreo Izraelac, Isus, u punoj svijesti svoje najveće intimnosti s Bogom, Ocem, upotrebljava baš to djetinje tepanje, očituje nam doista svu jedinstvenost kojom je On i kao čovjek — u Duhu — povezan s Ocem. Da li je i Gundulić išta od toga i slutio?! Da li je »taj govor, u stvari, određen samom strukturom evanđeoske priče koja govori o ocu i sinu«?! Možda se čak može i niječno tvrditi. Ali, Gundulićev »čaćko« svakako je najbliži izraz cijele hrvatske književnosti uvidu u intimnost Isusa Krista, Sina Božjega i brata ljudi prema Ocu našem, koji je na nebesima. Ne bi li se i tako mogla osluškivati drhtava grešnost razmetnog sina u Gundulićevim *Suzama*?

I da zaključim: *Suze sina razmetnoga* Ivana Gundulića poezija je duboke vjerničke privrženosti, poezija pomirenja suprotnosti zemaljskog i onostranog, ljudskog i božanskog, prolaznog i vječnog, čovjeka i Boga; poezija koja se utječe Bogu, Ocu, sva u nastojanju da se prevlada tragičnost čovjekova opstanka i horror vacui što ga izaziva odsutnost duha posinjenja. To je poezija živa pjesnikova uvjerenja u spasonosnu snagu Božje providnosti. Njezin krajnji rezultat usmjeruje ljudsku egzistenciju k ljubavi prema Stvoritelju i posvemašnjem pouzdanju u Božju milost. To je, naposljetku, poezija koja otklanja uzaludnost, klonuće i pad, sugerirajući mogućnost djelotvorne nade i postizanja smisla; ona ne uklanja napor i nemir, ali svladava zebnju i strah; ne ukida melankoliju, ali otupljuje sumnju i skepsu; na jasnom je tragu pomirenja čovjeka s Bogom, na jasnom tragu pobožanstvenjenja čovjekove egzistencije. U tome i jest suvremenost i svevremenost poezije Ivana Gundulića.

Dramu duhovne katarze, dramu *Suza*, u kojoj se svom žestinom sukobljavaju tragična ljudska nevjerica i potpuno pouzdanje u Kristovu otkupiteljsku poruku, čitamo, za razliku od nekih drugih bašćinskih tekstova, kao suvremenu dramu; kao takva pak, ostvarena u punom sjaju barokne umjetnosti, sržna je poema hrvatske književnosti i vječan izazov svakom vremenu.

IVAN GUNDULIĆ TIMELESS MESSAGE

Summary

This year marks the four hundredth anniversary of the birth of Ivan Gundulić, the great Croatian poet from Dubrovnik. The timelessness and universality of Gundulić's essentially Christian message, with particular emphasis on Christian actuality, as evident in his epic poem *Suze sina razmetnoga* (The Tears of the Prodigal Son), which reads today like a contemporary drama. The author of this article considers this poem to be the quintessence of Croatian literature.